

bieden, en vervolgens was Hangelbroek in zijn eigen Schoolraad in de minderheid gebleven. Het gebeurde had van Dam wel geleerd dat hij uiterst voorzichtig opereren moest; had het van hem afgehangen, dan zou hij bij nader inzien wellicht niet verder zijn gegaan dan tot die eerste benoemingsverordening die hij trouwens ook alleen maar onder pressie van Seyss-Inquart ondertekend had, maar de bezetter liet hem niet met rust: was van Dam voorstander van de Nieuwe Orde? Ja? Dan moest hij doorzetten en de nodige nieuwe regelingen afkondigen! Deed hij dat niet, dan zou de bezetter zulks doen waarbij verwacht werd dat van Dam zich zou inspannen om die regelingen tot levende werkelijkheid te maken.

Eind juli '41, ruim vier weken na het begin van de Duitse invasie in de Sowjet-Unie, verscheen een verordening van de *Reichskommissar*, verordening 137/41, waarbij bepaald werd dat van Dam voortaan bevoegd was, de subsidiëring van alle bijzondere scholen (lager-, voorbereidend-hoger en middelbaar- en nijverheidsonderwijs) afhankelijk te stellen van wijzigingen in hun leerplan en in hun leermiddelen, de schoolbesturen aanwijzingen te geven ter 'handhaving van de orde of rust', eventueel die schoolbesturen door 'gemachtigden' te vervangen en in laatste instantie bijzondere scholen te sluiten.¹ Dat alles klonk in hoge mate dreigend. Was thans algemeen verzet geboden? Het Gereformeerd Schoolverband meende van wèl en zijn gedelegeerden deden enkele weken later een daartoe strekkend voorstel in de Schoolraad. Hangelbroek was het daar niet mee eens. De zaak lag, meende hij, wezenlijk anders dan bij de eerste benoemingsverordening: die verordening vroeg van de schoolbesturen een daad, nl. dat zij hun besluiten tot aanstelling van leerkrachten aan de goedkeuring van het departement zouden onderwerpen (waarmee zij dus eigenlijk de aantasting van de benoemingsvrijheid aanvaardden), maar verordening 137/41 vroeg, betoogde Hangelbroek, van de schoolbesturen niets; zij verleende van Dam slechts nieuwe bevoegdheden – welnu, verzet was eerst geboden zodra van Dam die bevoegdheden zou gaan toepassen. De Schoolraad sloot zich bij Hangelbroeks standpunt aan; samen met het moderamen van de Vereniging voor Christelijk Volksonderwijs droeg hij er wel zorg voor dat van Dam een schot voor de boeg ontving: een brief namelijk (2 oktober '41) waarin stond dat naleving van de verordening 'om des gewetenswille onmogelijk' zou zijn, zodra maatregelen genomen zouden worden 'welke inbreuk zouden maken op en/of onverenigbaar zijn met de vrije doorwerking van onze Christelijke beginselen in het onderwijs.'² Eén maatregel kwam er: de invoering van het

¹ VO 137/41 (*Verordeningenblad*, 1941, p. 559–60). ² Aangehaald in de Pater: *Het Schoolverzet*, p. 76.